Sõda Venemaaga ja „Vene aeg" 1656—1661. Kolmekümne aasta jooksul, mil Tartu peale Rootsi võimu alla sattumist vabalt võis oma sisemise korralduse parandamise ja materiaalse heaoleku tõstmise kallal töötada, saavutati kõigil elualadel märgatavad edusammud. Linna-omavalitsus ja eriseisuste enesekeskised suhted valgusid kindlaisse vormesse, mis kauaks ajaks püsima jäävad, kodanikkude tulunduslik jõukus kasvas ja nende vaimlisse arenemisse ei jätnud Tartusse koondatud valitsemis- ja haridusasutised ikkagi oma kasvatavat mõju avaldamata. Sellele hoogsale tõusuajale tegi äkilise lõpu Karl X ajal lahtipuhkenud sõda Venemaaga. Kui Karl X Poolaga sõda pidas ja Liivimaa selle tõttu oli võrdlemisi kaitseta, ruttas noor Vene tsaar Aleksei Mihailovitš 1656. a. suvel soodsat momenti kasutama ja paiskas korraga suured väehulgad Liivimaale. Küll äpardus tsaari enda juhatusel 22. aug. 5. oktoobrini kestnud Riia piiramine, kuid selle nurjamineku näis korvavat venelastele soodus sündmuste areng Tartu all. Tartu kindluse suurest strateegilisest tähtsusest sõja edaspidises käigus said mõlemad sõdivad pooled väga hästi aru: venelaste kätte sattumise järgi võis sellest saada kohane toetuspunkt järgnevaile sõjalisile operatsioonele teiste Liivimaa linnade suunas. Kuid 30-aastane sõda oli eelmisil aastakümneil Rootsi valitsuse tähelepanu niivõrra köitnud ja nii suuri materiaalseid ohvreid nõudnud, et senini polnud teostada suudetud Tartu kindlustamist võimaliku Vene pealetungi vastu. Nagu ühest asevalitseja Kosküllí aruandest a. 1653 näha [1]), olid tol aastal Tartu müürid niivõrt lagunenud, et neid mööda võimatu oli ringi käia või vahiposte üles seada. Kahe järgmise aasta jooksul ettevõetud parandustööd edenesid rahapuuduse ja teiste takistuste pärast visalt. Alles 1656. a. suvel asuti energilisemalt tööle, kusjuures ka linnaelanikke sunniti abiks olema.

Ka Tartu garnisoniväed olid uue sõja algusel õieti viletsas seisukorras. Et palka suurte viivitustega tagantjärel maksti, pidid sõdurid sageli kodanikelt armuande paluma. Maikuus 1656. a. teatab kindlusekomandant Lars Flemming, et sõdurid 15 kuu jooksul palka ei olevat saanud. Et nad kindlustamistööde pärast aega ei leidvat kodanikkude juures teenimiseks, siis sundivat äärmine viletsus neid põgenemisele, mida Vene piiri lähedus hõlbustavat. Flemming palub ruttu raha saata, sest vastasel korral jooksvat terve garnison laiali. Ka oli garnison arvult naeruväärt väike: ainult 220 sõdurit, kellele 200 väeteenistuse-võimelist linnakodanikku tuleb juurde arvata. Korduvate abipalvete peale saadeti linnakaitseväele lisaks ainult 100-meheline „halbade hobustega" ratsasalk ooberstleitnant v. Ungerni juhatusel. Kuningas Karl X oli Liivimaalt osa vägesid Poolasse kutsunud; sellepärast ei saanud kindralkuberner krahv Magnus de la Gardie Tartule õigel ajal kuskilt suuremaid abivägesid saata. Selle järel, kui alevielanikud oma varandusega linna müüride taga kaitset olid leidnud, põletati 26. VII. 1656. a. alevid komandandi käsul täitsa maha. Kaks päeva hiljemini jõudsid Vene väed, umbes 20 000 meest vürst Aleksei Trubetskoi juhatusel, pärale ja seadsid Pihkva ning Tähtvere teedel patareid üles. Piiramine algas.

Tartu komandant Flemming püüdis linna kaitset energiliselt organiseerida, et mõni aeg vähemalt vastu panna, kuni väljastpoolt abiväed saabuvad. Kindralkuberner de la Gardie saatis kindralmajor Streiffi Tartu piirajate vastu välja võrdlemisi väikese väeosaga, tehes talle ülesandeks, tee peal lisaks talupoegi

1) Fr. Bienemann jun., Briefe und Actenstücke zur Geschichte der Verteidigung und Kapitulation Dorpats 1656. (Mittheilungen aus dem Gebiete der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands, Bd. XVI, lk. 519.)